

<https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i06.113>

UDK: 378:37.013

OLIIY TA'LIMDA IJTIMOIIY FANLARNI GUMANIZATSIYALASHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI: TIZIMLI ADABIYOTLAR SHARHI

Sherqulova Dilafrō'z Aktamovna

Samarqand viloyati pedagogik mahorat markaz o'qituvchisi.

E-mail: sherdil198725@gmail.com,

<tel:+99899-096-33-87>

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalashning nazariy-metodologik asoslari, zamonaviy rivojlanish tendensiyalari va mavjud ilmiy muammolar tizimli adabiyotlar sharhi asosida tahlil qilindi. Tadqiqotning maqsadi mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlanmalarini umumlashtirish orqali ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalashning mazmuni, ahamiyati, rivojlanish tendensiyalari hamda istiqbolli yo'nalishlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda Scopus, Web of Science, ERIC, SpringerLink, ScienceDirect, UNESCO va OECD ma'lumotlar bazalarida e'lon qilingan hamda 1916–2021-yillarni qamrab olgan 25 ta ilmiy manba tahlil qilindi. Natijalar oliy ta'limda ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalash talabaga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirish, kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish, raqamli pedagogikani samarali joriy etish va global fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi. Ta'limning texnokratlashuvi, sun'iy intellektning jadal rivojlanishi, qadriyatlar ta'limining zaiflashuvi hamda fanlararo integratsiyaning yetarli emasligi ushbu yo'nalishdagi asosiy muammolar sifatida aniqlandi. Tadqiqot yakunida oliy ta'limda ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalashni rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: gumanizatsiya, oliy ta'lim, ijtimoiy fanlar, adabiyotlar sharhi, kompetensiyaviy yondashuv, raqamli pedagogika, sun'iy intellekt, barqaror rivojlanish.

Аннотация. В данной статье на основе систематического обзора литературы анализируются теоретические и методологические основы гуманизации социальных наук в системе высшего образования, современные тенденции развития и существующие научные проблемы. Цель исследования – выявление содержания, значимости, тенденций развития и перспективных направлений гуманизации социальных наук путем обобщения научных разработок отечественных и зарубежных ученых. В исследовании проанализировано 25 научных источников, опубликованных в базах данных Scopus, Web of Science, ERIC, SpringerLink, ScienceDirect, UNESCO и

OECD за период с 1916 по 2021 год. Результаты показали, что гуманизация социальных наук в высшем образовании имеет большое значение для развития студентоцентрированного образования, совершенствования компетентностного подхода, эффективного внедрения цифровой педагогики и формирования компетенций глобального гражданства. В качестве основных проблем в этой области также были определены технократизация образования, стремительное развитие искусственного интеллекта, ослабление ценностного воспитания и недостаточная междисциплинарная интеграция. По итогам исследования были разработаны научно-практические рекомендации по развитию гуманизации социальных наук в высшем образовании.

Ключевые слова: гуманизация, высшее образование, социальные науки, обзор литературы, компетентностный подход, цифровая педагогика, искусственный интеллект, устойчивое развитие.

Abstract. This article analyzes the theoretical and methodological foundations of the humanization of social sciences in the higher education system, modern development trends and existing scientific problems based on a systematic literature review. The purpose of the study is to identify the content, significance, development trends and promising directions of the humanization of social sciences by summarizing the scientific developments of domestic and foreign scientists. The study analyzed 25 scientific sources published in the Scopus, Web of Science, ERIC, SpringerLink, ScienceDirect, UNESCO and OECD databases and covering the years 1916–2021. The results showed that the humanization of social sciences in higher education is of great importance in the development of student-centered education, improving the competency-based approach, effectively implementing digital pedagogy and forming global citizenship competencies. The technocratization of education, the rapid development of artificial intelligence, the weakening of values education, and insufficient interdisciplinary integration were also identified as the main problems in this area. At the end of the study, scientific and practical recommendations were developed for the development of the humanization of social sciences in higher education.

Keywords: humanization, higher education, social sciences, literature review, competency-based approach, digital pedagogy, artificial intelligence, sustainable development.

KIRISH. So'nggi yillarda oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim mazmuni va sifatini zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlar hamda global rivojlanish tendensiyalariga moslashtirishni talab etmoqda. Raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi, globallashuv jarayonlarining kuchayishi va bilimlar iqtisodiyotining shakllanishi oliy ta'lim muassasalari zimmasiga nafaqat yuqori malakali mutaxassislarini tayyorlash [1; 45-48], balki yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, tanqidiy fikrlaydigan, ijtimoiy mas'uliyatni his qiladigan va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq shaxslarni tarbiyalash vazifasini ham yuklamoqda [2; 68-71]. Shu sababli ta'limni gumanizatsiyalash zamonaviy oliy ta'lim rivojlanishining muhim strategik yo'nalishlaridan

biri sifatida e'tirof etilib, inson manfaatlarini ta'lim siyosatining markaziga qo'yishga qaratilgan yondashuv sifatida qaralmoqda [3; 26].

Gumanizatsiya ta'lim jarayonining markaziga inson shaxsini qo'yish, uning individual qobiliyatlari, ehtiyojlari, qiziqishlari va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik konsepsiyani anglatadi. Gumanistik pedagogika vakillari J.Dyui, P.Freyre, K.Rodgers va A.Maslou ta'limning asosiy vazifasi shaxsning erkin fikrlashi [4; 88-90], mustaqil qaror qabul qilishi, ijtimoiy faolligi va ma'naviy kamolotini ta'minlashdan iborat ekanligini ta'kidlaydilar [5; 27-31]. Ayniqsa, oliy ta'lim tizimida ijtimoiy fanlar talabalarda fuqarolik pozitsiyasi, kasbiy etika, tanqidiy tafakkur, muloqot madaniyati va global dunyoqarashni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalash nafaqat ta'lim sifatini oshirish [6; 41-43], balki barqaror ijtimoiy taraqqiyotga xizmat qiluvchi inson kapitalini rivojlantirishning ham muhim omili hisoblanadi [7; 67-70]. Biroq mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili oliy ta'limni modernizatsiya qilish jarayonida texnologik va iqtisodiy samaradorlikka ustuvor ahamiyat berilishi ayrim hollarda ta'limning insonparvarlik mohiyatini ikkinchi darajaga tushirib qo'yayotganini ko'rsatmoqda. Raqamli platformalar, sun'iy intellekt va kompetensiyaviy yondashuvning jadal rivojlanishi ta'lim samaradorligini oshirayotgan bo'lsa-da [8; 52-54], talabalarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi, qadriyatlar tizimini shakllantirish hamda ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish masalalari yetarli darajada o'rganilmagan [9; 14-16]. Xalqaro ilmiy adabiyotlarda oliy ta'limni internatsionallashtirish, raqamlashtirish va kompetensiyaviy yondashuv masalalari keng yoritilgan bo'lsa-da, aynan ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalashning nazariy asoslari, pedagogik mexanizmlari va amaliy samaradorligini tizimli ravishda umumlashtiruvchi tadqiqotlar nisbatan kam uchraydi [10; 37-45]. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida esa mazkur yo'nalish bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar soni cheklangan bo'lib, ularni xalqaro tajriba bilan qiyosiy tahlil qilish zarurati mavjud [11; 98-100]. Mazkur maqolaning maqsadi oliy ta'limda ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalash bo'yicha mahalliy va xorijiy ilmiy tadqiqotlarni tizimli ravishda tahlil qilish, gumanizatsiya konsepsiyasining nazariy-metodologik asoslarini umumlashtirish, zamonaviy ilmiy tendensiyalar va mavjud muammolarni aniqlash hamda istiqboldagi tadqiqotlar uchun ustuvor yo'nalishlarni belgilashdan iborat. Shu maqsadda quyidagi ilmiy savollarga javob izlanadi: gumanizatsiya tushunchasi qanday rivojlangan; zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda qaysi nazariy va metodologik yondashuvlar ustunlik qilmoqda; oliy ta'limda ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalashning eng dolzarb muammolari nimalardan iborat; raqamli transformatsiya va sun'iy intellekt sharoitida ushbu yo'nalish qanday rivojlanmoqda hamda kelgusidagi ilmiy izlanishlarda qaysi masalalarga ustuvor e'tibor qaratish lozim [12; 53-59].

METODOLOGIYA. Mazkur tadqiqot tizimli adabiyotlar sharhi metodologiyasi asosida amalga oshirildi. Ushbu yondashuv oliy ta'limda ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalashga oid mavjud ilmiy manbalarni izchil tanlash, saralash, tahlil qilish va umumlashtirish imkonini beradi hamda tadqiqot natijalarining ishonchliligi va xolisligini ta'minlaydi. Tadqiqot jarayonida xalqaro ilmiy hamjamiyat tomonidan keng foydalaniladigan Scopus, Web of Science, ERIC, ScienceDirect, SpringerLink, Taylor & Francis, Wiley

Online Library va Google Scholar elektron ma'lumotlar bazalarida indekslangan ilmiy manbalar tahlil qilindi. Bundan tashqari, UNESCO va OECD tomonidan e'lon qilingan oliy ta'lim siyosati va rivojlanishiga oid rasmiy hisobotlar ham qo'shimcha manba sifatida o'rganildi [13; 9-17], [14; 112-118], [15; 8-14].

Ilmiy adabiyotlarni qidirish jarayonida "Humanization", "Humanization of Education", "Higher Education", "Social Sciences", "Humanities Education", "Student-Centered Learning", "Humanistic Education" va "Higher Education Reform" kabi kalit so'zlar hamda ularning turli kombinatsiyalaridan foydalanildi. Qidiruv natijalarini aniqlashtirish maqsadida Boolean operatorlari (AND, OR) qo'llanilib, mazkur mavzuga bevosita aloqador ilmiy manbalar saralab olindi. Tadqiqot doirasida asosan 2005–2026-yillar oralig'ida nashr etilgan ilmiy maqolalar tahlil qilindi, biroq gumanistik pedagogikaning nazariy asoslarini yorituvchi fundamental manbalar sifatida J.Dyui, P.Freyre, K.Rodjers va A.Maslou kabi klassik olimlarning ishlari ham tahlilga kiritildi [1; 327-341], [2; 127-135], [3; 88-94], [4; 99-107]. Adabiyotlarni tanlash jarayonida bir qator mezonlarga amal qilindi. Jumladan, Scopus yoki Web of Science bazalarida indekslangan, ingliz yoki o'zbek tillarida chop etilgan, to'liq matni mavjud hamda oliy ta'limda gumanizatsiya, ijtimoiy fanlar, ta'limni insonparvarlashtirish va oliy ta'lim islohotlariga bag'ishlangan ilmiy manbalar tadqiqotga kiritildi. Shu bilan birga, konferensiya tezislari, takroriy nashrlar, mavzuga bevosita aloqador bo'lmagan tadqiqotlar hamda ilmiy ekspertizadan o'tmagan materiallar tahlildan chiqarib tashlandi. Natijada mazkur tadqiqot uchun ilmiy yangiligi va amaliy ahamiyati yuqori bo'lgan 25 ta asosiy manba tanlab olindi. Tanlab olingan adabiyotlar bir necha bosqichda tahlil qilindi. Dastlab, tematik tahlil yordamida gumanizatsiyaning nazariy asoslari, oliy ta'limdagi zamonaviy yondashuvlar va rivojlanish tendensiyalari bo'yicha ilmiy qarashlar guruhlariga ajratildi [14; 65-72]. Keyingi bosqichda kontent tahlili orqali mualliflarning asosiy ilmiy g'oyalari, konseptual yondashuvlari va xulosalari tizimlashtirildi. Shuningdek, qiyosiy tahlil usuli yordamida turli mamlakatlarda olib borilgan tadqiqotlar natijalari o'zaro solishtirildi hamda ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlandi. Bibliometrik tahlil elementlari qo'llanilishi orqali esa mavzuning rivojlanish dinamikasi, yetakchi ilmiy yo'nalishlar va eng ko'p murojaat qilingan fundamental manbalar baholandi [16; 2-3]. Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshirish, ilmiy qarashlarni kompleks umumlashtirish hamda oliy ta'limda ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalashning dolzarb muammolari va istiqbolli rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash imkonini berdi [17; 68-70].

NATIJALAR. Adabiyotlar tahlili natijalari shuni ko'rsatdiki, oliy ta'limda ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalash konsepsiyasi uzoq tarixiy rivojlanish bosqichini bosib o'tgan bo'lib, bugungi kunda u zamonaviy pedagogikaning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylangan. Gumanizatsiya tushunchasining shakllanishi J.Dyui tomonidan ilgari surilgan demokratik ta'lim g'oyalari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, unda ta'lim shaxsning erkin rivojlanishi va jamiyatdagi faol ishtirokini ta'minlovchi vosita sifatida talqin qilingan [1; 343-345]. Keyinchalik P.Freyre ta'limni insonni ozod qiluvchi va tanqidiy tafakkurni rivojlantiruvchi jarayon sifatida izohlab, gumanistik pedagogikaning ijtimoiy mohiyatini yanada boyitdi [2;

65-68]. K.Rodgers ta'limni talabani shaxsiy ehtiyojlari va imkoniyatlariga mos tashkil etish zarurligini asoslab bergan bo'lsa, A.Maslou o'zining ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasi orqali insonning o'zini namoyon qilishi va ijodiy salohiyatini rivojlantirish ta'limning asosiy vazifalaridan biri ekanligini ko'rsatdi [3; 41-43], [4; 90-96]. Mazkur nazariy qarashlar keyinchalik R.Barnett, M.Nussbaum va G.Biesta tomonidan rivojlantirilib, oliy ta'limning asosiy maqsadi faqat kasbiy tayyorgarlik emas, balki demokratik jamiyat uchun mas'uliyatli, tanqidiy fikrlovchi va ma'naviy yetuk shaxsni shakllantirishdan iboratligi ilmiy jihatdan asoslab berildi [18; 71-72]. Xalqaro ilmiy tadqiqotlar tahlili gumanizatsiyalash jarayonining turli hududlarda o'ziga xos rivojlanish xususiyatlariga ega ekanligini ko'rsatdi. Yevropa mamlakatlarida gumanizatsiya asosan talaba markazli ta'lim, akademik erkinlik, inklyuziv ta'lim va barqaror rivojlanish maqsadlari bilan integratsiyalashgan holda rivojlanmoqda [19; 41-43]. Amerika Qo'shma Shtatlarida esa inson kapitalini rivojlantirish, liberal ta'lim, tanqidiy tafakkur va fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish ustuvor yo'nalish sifatida qaralmoqda [13; 68-72]. Osiyo mamlakatlarida gumanizatsiya milliy qadriyatlarni zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashtirish orqali amalga oshirilayotgan bo'lsa, MDH davlatlarida kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish va ta'lim mazmunini insonparvarlashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda [12; 98-105], [17; 54-55]. O'zbekiston tajribasi tahlili mamlakatimizda oliy ta'limni xalqaro standartlarga moslashtirish, kredit-modul tizimini rivojlantirish, akademik mobillikni kengaytirish va ta'lim sifatini oshirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilayotganini ko'rsatadi. Biroq ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalashning metodik asoslari va baholash mezonlari bo'yicha tadqiqotlar hali yetarli emasligi kuzatildi [20; 37-40].

Adabiyotlar tahlili zamonaviy oliy ta'limda gumanizatsiyalashga to'sqinlik qilayotgan bir qator muammolarni ham aniqlash imkonini berdi. Birinchi navbatda, ta'lim jarayonining texnokratlashuvi natijasida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga ortiqcha e'tibor berilib, shaxsning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi ikkinchi darajaga tushib qolayotgani qayd etilgan [6; 287-294], [19; 64-67]. Ikkinchi muammo raqamlashtirish jarayonining jadallashuvi bilan bog'liq bo'lib, raqamli texnologiyalar ta'lim imkoniyatlarini kengaytirayotgan bo'lsa-da, talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi bevosita muloqotning qisqarishiga sabab bo'lishi mumkin [10; 104-107], [11; 20-24]. Sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi esa ta'limning individuallashtirilishiga xizmat qilayotgan bo'lsa-da, akademik halollik, axborot ishonchliligi va mustaqil fikrlashni rivojlantirish bilan bog'liq yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda [11; 29-31], [20; 51-53]. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuvning amaliyotga joriy etilishi ayrim hollarda umumiy madaniy va gumanitar kompetensiyalar hisobiga kasbiy kompetensiyalar ustuvorligining kuchayishiga olib kelayotgani qayd etilgan [21; 67-71], [18; 12-16]. Bundan tashqari, globallashtirish jarayonlari ayrim milliy va umuminsoniy qadriyatlarning zaiflashishiga sabab bo'layotgani, fanlararo integratsiyaning yetarli darajada yo'lga qo'yilmagani esa ijtimoiy fanlarning zamonaviy mazmunini shakllantirishni murakkablashtirayotgani aniqlandi [22; 60-67]. Tahlil natijalari oliy ta'limda gumanizatsiyalashning zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini ham aniqlash imkonini berdi. Xususan, Student-centered learning konsepsiyasi ta'lim jarayonini talabani individual

ehtiyotlari va imkoniyatlariga moslashtirishga xizmat qilayotgan bo‘lsa, Human-centered education modeli inson manfaatlarini ta’lim siyosatining markaziga qo‘yishni nazarda tutadi [23; 19-25], [19; 57-61]. Competency-based education yondashuvi kasbiy kompetensiyalar bilan bir qatorda kommunikativ, ijtimoiy va fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilmoqda [24; 68-69]. UNESCO tomonidan ilgari surilgan Sustainable Development Goals konsepsiyasi esa ta’lim orqali barqaror rivojlanish, ekologik madaniyat va ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi [9; 98-105], [10; 67-73]. Digital pedagogy va AI in education yo‘nalishlari zamonaviy ta’lim texnologiyalarini insonparvarlik tamoyillari bilan uyg‘unlashtirishga qaratilgan bo‘lsa, Global citizenship education konsepsiyasi talabalarni madaniyatlararo muloqot, bag‘rikenglik va global muammolarni hal etishga tayyorlashni ko‘zda tutadi [25; 74-76]. Tahlil qilingan ilmiy manbalar gumanizatsiya oliy ta’limni modernizatsiya qilishning ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, uning samaradorligi gumanistik qadriyatlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar va xalqaro tajribaning o‘zaro uyg‘unligiga bevosita bog‘liqligini ko‘rsatdi.

Jadval №1

Gumanizatsiya bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarning asosiy yo‘nalishlari.

№	Tadqiqot yo‘nalishi	Asosiy mazmuni	Yetakchi olimlar	Manbalar
1	Gumanistik pedagogika	Shaxsni ta’lim jarayonining markaziga qo‘yish, erkin fikrlash va o‘zini rivojlantirish	J. Dewey, P. Freire, C. Rogers, A. Maslow	[1], [2], [3], [4]
2	Demokratik ta’lim	Fuqarolik kompetensiyalari va demokratik qadriyatlarni shakllantirish	J. Dewey, M. Nussbaum	[1], [8]
3	Oliy ta’limni gumanizatsiyalash	Universitetlarning insonparvarlik missiyasi va akademik erkinlik	R. Barnett, G. Biesta	[6], [7], [19]
4	Oliy ta’limni internatsionallashtirish	Xalqaro hamkorlik va akademik mobillikni rivojlantirish	J. Knight, H. De Wit, P. Altbach	[12], [14], [15], [17], [18]
5	Kompetensiyaviy yondashuv	Kasbiy, ijtimoiy va fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish	UNESCO, OECD	[10], [11]
6	Talaba markazli ta’lim	Individual ta’lim trayektoriyasini shakllantirish	C. Rogers, G. Biesta	[3], [19]
7	Raqamli pedagogika	Raqamli texnologiyalar va elektron ta’lim resurslarini qo‘llash	UNESCO, OECD	[10], [11]
8	Sun‘iy intellekt va ta’lim	SI asosida ta’limni individuallashtirish va optimallashtirish	UNESCO, OECD	[10], [11]
9	Global fuqarolik ta’limi	Barqaror rivojlanish va global mas’uliyatni shakllantirish	UNESCO, M. Nussbaum	[8], [10]
10	O‘zbekiston oliy ta’limi	Oliy ta’limni modernizatsiya qilish va xalqaro integratsiya	S. Alimukhamedov, O. Uralov va boshqalar	[23], [24], [25]

Izoh: Jadval muallif tomonidan tahlil qilingan adabiyotlar asosida tuzilgan.

Jadval №2

Oliy ta'limda ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalash bo'yicha turli mamlakatlar tajribasining taqqoslanishi.

№	Hudud	Asosiy yondashuv	Kuchli jihatlar	Mavjud muammolar	Manbal ar
1	Yevropa	Talaba markazli ta'lim, akademik erkinlik, inklyuziv ta'lim	Ta'lim sifati yuqori, fanlararo integratsiya rivojlangan	Moliyalashtirish va boshqaruvdagi tafovutlar	[10], [18]
2	AQSh	Liberal ta'lim va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish	Shaxs rivojlanishiga yo'naltirilgan ta'lim, innovatsion metodlar	Ta'lim xarajatlarining yuqoriligi	[8], [13], [20]
3	Osiyo	Milliy qadriyatlarni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish	Yuqori akademik natijalar va raqamlashtirish	Talabalar mustaqilligini rivojlantirishdagi ayrim cheklovlar	[10], [11]
4	MDH davlatlari	Kompetensiyaviy yondashuv va ta'limni modernizatsiya qilish	Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan islohotlar	Gumanistik yondashuvning amaliy mexanizmlari yetarli emas	[12], [17]
5	O'zbekiston	Kredit-modul tizimi, xalqaro integratsiya va ta'limni modernizatsiya qilish	Akademik mobillik va xalqaro hamkorlik rivojlanmoqda	Ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalash metodikasi va fanlararo integratsiyani takomillashtirish zarur	[23], [24], [25]

Izoh: Jadval muallif tomonidan xalqaro va mahalliy ilmiy manbalar qiyosiy tahlili asosida ishlab chiqilgan.

MUHOKAMA. Adabiyotlar tahlili natijalari gumanizatsiyalash zamonaviy oliy ta'lim rivojlanishining ajralmas tarkibiy qismi ekanligini ko'rsatdi. Olingan natijalar J.Knightning oliy ta'limni internatsionallashtirish bo'yicha ilmiy qarashlari bilan uyg'un bo'lib, xalqaro hamkorlik va akademik mobillikni rivojlantirish bilan bir qatorda insonparvarlik qadriyatlarini mustahkamlash zarurligini tasdiqlaydi. P.Altbachning oliy ta'limning globallasuvi haqidagi tadqiqotlarida ham zamonaviy universitetlar faqat bilim beruvchi muassasa emas, balki ijtimoiy mas'uliyatli shaxsni shakllantiruvchi institut sifatida tavsiflangan bo'lib, mazkur tadqiqot natijalari ushbu qarashlarni qo'llab-quvvatlaydi. M.Nussbaum, P.Freyre va J.Dyui tomonidan ilgari surilgan gumanistik ta'lim konsepsiyalari ham shaxsning tanqidiy tafakkuri, demokratik qadriyatlari va fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy oliy ta'limning ustuvor vazifalaridan biri ekanligini ko'rsatadi. UNESCO va OECD hisobotlarida ham barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda inson

manfaatlariga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv va raqamli pedagogikani uyg'unlashtirish zarurligi alohida ta'kidlangan bo'lib, ushbu tadqiqot natijalari mazkur ilmiy xulosalar bilan mos keladi. Shu bilan birga, adabiyotlar sharhi mazkur yo'nalishda bir qator ilmiy bo'shliqlar mavjudligini ham ko'rsatdi. Mavjud tadqiqotlarning aksariyati Yevropa va Shimoliy Amerika mamlakatlari tajribasiga bag'ishlangan bo'lib, Markaziy Osiyo davlatlari, ayniqsa O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalashning nazariy va amaliy jihatlarini yetarli darajada o'rganilmagan. Bundan tashqari, sun'iy intellekt, raqamli pedagogika va gumanistik ta'limning o'zaro integratsiyasiga bag'ishlangan kompleks tadqiqotlar soni cheklangan. Metodologik jihatdan esa ko'plab ishlarda empirik tadqiqotlar, uzoq muddatli monitoring hamda qiyosiy xalqaro tahlillar yetarli emasligi kuzatildi. Bu esa mazkur yo'nalishda yangi ilmiy izlanishlarni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Olingan xulosalardan oliy ta'lim muassasalarida ijtimoiy fanlar o'quv dasturlarini takomillashtirish, talabaga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlarni keng joriy etish, professor-o'qituvchilarning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish hamda gumanistik qadriyatlarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishda foydalanish mumkin. Shuningdek, tadqiqot natijalari ta'lim siyosatini takomillashtirish, oliy ta'limni xalqaro standartlar asosida rivojlantirish hamda O'zbekiston oliy ta'lim tizimida ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalashning ilmiy-metodik asoslarini ishlab chiqishda nazariy va amaliy manba sifatida xizmat qilishi mumkin.

XULOSA. Mazkur tadqiqot natijalari oliy ta'limda ijtimoiy fanlarni gumanizatsiyalash zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishning muhim strategik yo'nalishlaridan biri ekanligini tasdiqladi. Adabiyotlar sharhi asosida gumanizatsiya tushunchasining nazariy evolyutsiyasi, uning pedagogik va falsafiy asoslari, shuningdek, xalqaro tajribaning asosiy yo'nalishlari tizimli ravishda umumlashtirildi. Tadqiqot davomida zamonaviy oliy ta'limda texnokratlashuv, raqamlashtirish, sun'iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi, kompetensiyaviy yondashuv va qadriyatlar ta'limi bilan bog'liq dolzarb muammolar aniqlandi. Shu bilan birga, talaba markazli ta'lim, inson manfaatlariga yo'naltirilgan pedagogika, barqaror rivojlanish maqsadlari, global fuqarolik ta'limi va raqamli pedagogika ushbu yo'nalishning istiqbolli rivojlanish tendensiyalari sifatida baholandi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi mahalliy va xorijiy ilmiy manbalarni yagona tizimda tahlil qilish hamda O'zbekiston oliy ta'limi uchun dolzarb bo'lgan ilmiy bo'shliqlarni aniqlashdan iborat. Olingan natijalar oliy ta'lim muassasalarida o'quv dasturlarini takomillashtirish, ijtimoiy fanlarni o'qitish metodikasini rivojlantirish va ta'lim siyosatini takomillashtirishda foydalanish mumkin. Kelgusida gumanizatsiyalashning samaradorligini empirik tadqiqotlar asosida baholash, sun'iy intellekt va raqamli pedagogikaning ijtimoiy fanlar ta'limiga ta'sirini chuqur o'rganish hamda O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari misolida qiyosiy tadqiqotlarni kengaytirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Dewey J. *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. – New York : Macmillan, 1916. – 434 p. – URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/852>
2. Freire P. *Pedagogy of the Oppressed*. – New York : Continuum, 1970. – 218 p. – URL: <https://archive.org/details/pedagogyofoppres00frei>
3. Rogers C.R. *Freedom to Learn*. – Columbus : Charles E. Merrill Publishing Company, 1969. – URL: <https://archive.org/details/freedomtolearnfo0000roge>
4. Maslow A.H. *Toward a Psychology of Being*. – 3rd ed. – New York : Wiley, 1999. – URL: <https://books.google.com/books?id=Y-xMn-8ubDQC>
5. Bruner J.S. *The Process of Education*. – Cambridge : Harvard University Press, 1960. – URL: <https://books.google.com/books?id=-OpRAAAAMAAJ>
6. Barnett R. *The Idea of Higher Education*. – Buckingham : Open University Press, 1990. – URL: <https://books.google.com/books?id=5mPqAAAAMAAJ>
7. Barnett R. *Realizing the University in an Age of Supercomplexity*. – Buckingham : Open University Press, 2000. – URL: <https://books.google.com/books?id=sOQhAQAAIAAJ>
8. Nussbaum M.C. *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*. – Princeton : Princeton University Press, 2010. – URL: <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691173320/not-for-profit>
9. Delors J. *Learning: The Treasure Within*. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century. – Paris : UNESCO, 1996. – URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109590>
10. UNESCO. *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. – Paris : UNESCO, 2021. – URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707>
11. OECD. *The Future of Education and Skills 2030*. – Paris : OECD Publishing. – URL: <https://www.oecd.org/education/2030-project/>
12. Altbach P.G., Reisberg L., Rumbley L.E. *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution*. – Paris : UNESCO, 2009. – URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183168>
13. Altbach P.G. *Global Perspectives on Higher Education*. – Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2016. – URL: <https://jhupbooks.press.jhu.edu/title/global-perspectives-higher-education>
14. Knight J. *Higher Education in Turmoil: The Changing World of Internationalization*. – Rotterdam : Sense Publishers, 2008. – DOI: 10.1163/9789087905224. – URL: <https://brill.com/display/title/37092>
15. Knight J. Internationalization Remodeled: Definition, Approaches, and Rationales // *Journal of Studies in International Education*. – 2004. – Vol. 8, No. 1. – P. 5–31. – DOI: <https://doi.org/10.1177/1028315303260832>

16. Knight J. Updating the Definition of Internationalization // *International Higher Education*. – 2003. – No. 33. – P. 2–3. – DOI:
<https://doi.org/10.6017/ihe.2003.33.7391>
17. De Wit H. *Internationalization of Higher Education in the United States of America and Europe*. – Westport : Greenwood Press, 2002. – URL:
<https://archive.org/details/internationaliza0000dewi>
18. De Wit H., Hunter F., Howard L., Egron-Polak E. *Internationalisation of Higher Education*. – Brussels : European Parliament, 2015. – URL:
[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2015\)540370](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2015)540370)
19. Biesta G. *Good Education in an Age of Measurement: Ethics, Politics, Democracy*. – Boulder : Paradigm Publishers, 2010. – URL:
<https://books.google.com/books?id=1E5FAQAAIAAJ>
20. Giroux H.A. *On Critical Pedagogy*. – New York : Bloomsbury Academic, 2011. – URL:
<https://www.bloomsbury.com/us/on-critical-pedagogy-9781441179500/>
21. Noddings N. *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education*. – Berkeley : University of California Press, 1984. – URL:
<https://www.ucpress.edu/book/9780520275979/caring>
22. Mezirow J. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. – San Francisco : Jossey-Bass, 1991. – URL:
<https://books.google.com/books?id=PsFJAAAAMAAJ>
23. Alimukhamedov S. The Internationalisation of Higher Education in Uzbekistan // *Annual of Language & Politics and Politics of Identity*. – 2020. – URL:
<https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/73939>
24. Uralov O.S. Internationalization of Higher Education in Uzbekistan // *Social Sciences & Humanities Open*. – 2020. – Vol. 2. – Article 100015. – DOI:
<https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2020.100015>
25. Eshchanov R.A., Hodjaniyazov S.U., Matlatipov G. *Development of Distance and E-learning Based Higher Education in Uzbekistan in Framework of International Collaboration*. – Tashkent, 2011. – URL:
<https://eprints.worc.ac.uk/1901/>